

PAVIRVYTĖS BENDRUOMENĖS KARIŲ GINKLUOTĖ IR JOS ATSPINDŽIAI LAIDOJIMO PAPROČIUOSE

ILONA VAŠKEVIČIŪTĖ

IVADAS

Pavirvytės bendruomenė buvo įsikūrusi pačiame pietvakariniame Žiemgalos pakraštyje. Ši Žiemgalos dalis greičiausiai buvo apgyvendinta tik vėlyvajame geležies amžiuje, po to, kai dėl ne visai aiškių priežasčių žiemgaliai buvo lyvių pastūmėti nuo Baltijos pajūrio. Kartu žiemgaliai buvo priversti apsigyventi tuščiose žemėse į pietus nuo Mūšos. Nuo VIII a. pabaigos šioje Žiemgalos dalyje nuo pat Virvytės vakaruose iki Apasčios rytuose atsiranda keliolika žiemgališkų bendruomenių ir jų paliktų paminklų. Tokiu laikotarpiu yra datuojami Šukionių, Stačiūnų, Meldinių, Smilgelių, Kairiškių, Balsių, Kuprių ir Pavirvytės kapinynai.

Vieni jų yra tyrinėti plačiau (Šukioniai, Stačiūnai, Meldiniai), iš kitų turime tik po vieną kitą atsitiktinį radinį. Pastaruoju metu vis daugiau tyrinėtojų dėmesio krypta Pavirvytės kapinyno link. Šio paminklo medžiaga yra naudojama sprendžiant įvairius etninės ir materialinės istorijos klausimus. Dėl prieštaringai vertinamos kapinyno geografinės padėties – jis yra net kelių baltų genčių paribyje šio paminklo medžiaga ir net atskiri radiniai yra pakankamai plačiai nušviesti archeologinėje literatūroje (Vaškevičiūtė, 2004b, p. 29–46).

Šiame straipsnyje bus plačiau nagrinėjami Pavirvytės bendruomenės vyrų turėti ir naudoti ginklai, su tuo susiję laidojimo papročiai, kartu bus bandoma atsakyti į visus dominančius klausimus, ar šioje bendruomenėje būta kariaunos, ar su ginklais palaidoti tik eiliniai žemdirbiai, kurie, kaip įprasta ikiklasinėje visuomenėje, buvo ir žemdirbiai, ir, esant reikalui, – kariai.

Kaip žinoma, žiemgaliai vyrai pagal to meto papročius laidoti su gausiais ginklais. Nors pati ginkluotė nebuvo įvairi – daugiausia naudoti tik kovos peiliai ir ietys, bet mirusieji laidoti su keliomis ietimis ir skersai mirusiojo dubens padėtu plačiuoju kovos peiliu-kalaviju (Vaškevičiūtė, 2004a, p. 35–36). Tačiau ar tikrai visi vyrai palai-

doti Pavirvytės kapinyne su gausia ginkluote, ar tai tik kai kurių vyrų privilegija?

Dėl įdomumo reikėtų prisiminti, kada baltų kraštuose atsiranda kariaunos ir ką apskritai priimta vadinti kariaunomis. Vieningo atsakymo į šį klausimą nerasime. Vieni tyrinėtojai linkę matyti kariaunas, egzistavusias, pvz., žemaičių žemėje jau V–VI a. (Баїткунскене, 1987, c. 56–57), kiti kariaunų egzistavimą prūsųose nukelia į VII–VIII amžių sandūrą (Кулаков, 1987). V. Žulkus, tyrinėjęs kuršių visuomenę, apie kariaunų buvimą kalba tik nuo XI a. (Žulkus, Urbanavičius, 1995, p. 5), A. Tautavičius šį procesą išvelgia nuo X–XI a. sandūros (Tautavičius, 1996, p. 284). A. Tautavičiaus nuomone, kariaunų negalima sutapatinti su vyrais kariais, kurie palaidoti su ginklais. Taigi su ginklais palaidoti vyrai gali būti ir kariaunų kariai, ir laisvi bendruomenės nariai žemdirbiai, kurių tik viena iš prievolių buvo savo šeimos, turto bei žemės gynimas nuo priešų. Kariauna – tai vyrų profesionalų būrys, kuris gali būti net ne vienos etninės sudėties, jis yra išlaikomas ir pavalduos kunigaikščiui. Kariaunos prievolė buvo ne tik savo turto ir šeimos, bet ir visos žemės apsauga. Taikos metu šis būrys padėjo kunigaikščiui tvarkytis jo žemėse, galbūt rinko duoklę ir t. t. Turime prisiminti ir tokį faktą, jog ir toje pačioje gentyje gyvavo nevienodos bendruomenės. Vienos jų įsikūrusios žemių centruose prie pagrindinio piliakalnio, t. y. prie piliakalnio, kuriame gyveno žemės kunigaikštis, galėjo būti kitokios, nei bendruomenė, buvusi toliau nuo „politinio“ centro. Galbūt todėl ir skiriasi įvairių autorių nuomonės kariaunų atžvilgiu.

Aišku viena, jog apie kariaunų egzistavimą galime pradėti kalbėti tik nuo vėlyvojo geležies amžiaus. Taigi Pavirvytės bendruomenėje toks būrys teoriškai jau galėjo egzistuoti. Įdomu ir tai, jog šioje bendruomenėje dalis vyrų yra palaidoti ne žiemgališku, o kuršišku papročiu, galbūt kaip tik pastarieji ir galėjo sudaryti dalį kariaunos. Taigi ką šiuo požiūriu mums gali atskleisti išsamesnė Pavirvytės bendruomenės vyrų kapų analizė.

VYRŲ KAPAI

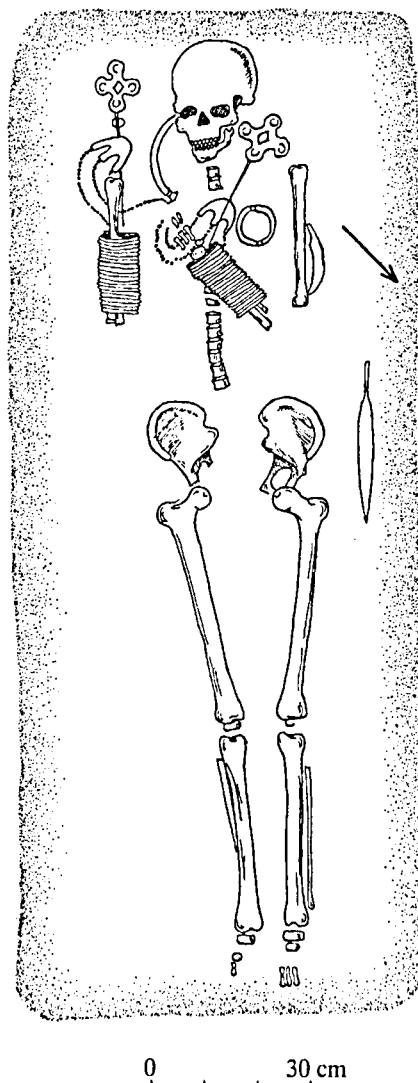
Pavirvytės kapinynas susilaukė archeologų dėmesio tik po to, kai didesnioji jo dalis nukentėjo įvairių ūkinių darbų metu. Pietinė kapinyno dalis sunaikinta visiškai, išlikusioje surasti 145 X–XIII a. kapai. Tačiau net 31,8% visų kapų sunaikinti visiškai ir negali duoti jokios informacijos, 46,6% kapų išlikę ne visai ir tik 21,6% išlikę nesuardyti ir yra statistiškai patikimi (Vaškevičiūtė, 2004b, p. 32).

Iš 145 Pavirvytės bendruomenės narių 58 palaidoti su vyrų kapams būdingomis įkapėmis (k. 1, 2, 3, 4, 7, 8, 10, 11, 15, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 30, 34, 35, 38, 40, 44, 45, 53, 54, 62, 63, 64, 65, 66, 69, 70, 71, 75, 76, 81, 82, 84, 85, 88, 89, 91, 92, 93, 94, 96, 99, 100, 102, 105, 106, 110, 111, 117, 122, 134, 145), tarp jų vienas berniuko kapas (8), o 11 vyrų kapų – degintiniai (27, 53, 63, 65, 71, 81, 89, 100, 102, 111, 145).

Daugumoje baltų genčių egzistavo paprotys vyrus laidoti su ginklais. Šis paprotys turi gilią tradicijas ir žiemgalių bei kuršių gentyse. Tačiau, be abejo, ne visi ir šių genčių vyrai laidoti ginkluoti. Iš 58 vyrų, palaidotų Pavirvytės kapinyne, 41 vyras, arba 70%, palaidotas su ginklais. Tačiau pati ginkluotė, kaip ir įprasta Žiemgaloje, nebuvo įvairi. Daugiausia tik ietys ir kovos peiliai, o degintiniuose kapuose vietoj kovos peilių randami kalavijai ir kovos kirviai.

Vyrai laidoti priešinga moterims kryptimi, dažniausiai orientuoti galvomis į Š su nukrypimais į ŠV ir ŠR, ir tik išimtiniais atvejais vienas kitas orientuotas kita kryptimi. Populiariausias ginklas buvo ietys. Su jomis palaidota 80% vyrų, su kovos peiliais ar kalavijais – 40%, su kovos kirviais – tik 10% (pastarieji rasti tik degintiniuose kapuose). Ietys mirusiajam įdėtos taip: ietigaliai guli vienoje ar kitoje mirusiojo galvos pusėje, padėtos šalia arba viena ant kitos. Dažniausiai laidota su viena ietimi, tik 13 mirusiųjų palaidoti su dviem ietimis ir du (k. 89, 117) – su trimis. Rasta ir viena moteris (k. 6), palaidota su ietimi (1 pav.). Jos kape įdėtas stambus – 36 cm ilgio įtveriamas plunksna ietigalis. Jis gulėjo prie kairiojo mirusiosios šlaunikaulio. Ginklai moterų kapuose baltų pasaulyje randami itin retai. Tačiau toks paprotys žinomas kitose žemėse, pvz., pas ugrofinus (Голубева, 1984, c. 75–89). Ten tokie kapai priskirtini ypač turtingų moterų kapų kategorijai, o ginklas kape rodo ypatingą moters padėtį visuomenėje. Beje, Pavirvytės kapas taipogi turtingas – moteris palaidota su geriamuoju ragu, antkakle, dviem smeigtukais kryžinėmis galvutėmis, dviem įvijinėmis apyrankėmis, gintaro karoliu, yla. Moters plaukai greičiausiai buvo apdengti kokia tai danga, kurios išliko tik menkos žalvario įvijėlės. Trijuose kapuose (k. 63, 65 ir 117) ietys buvusios įsmeigtos į

kapo duobę. Šiuo požiūriu kaip išskirtinį galime traktuoti degintinį kapą 65. Čia 200x190 cm dydžio kapo duobėje, kurios užpilde gausu degėsių, sudegę mirusiojo kaulai buvo išsibarstę po visą kapo duobę. Kiek daugiau jų koncentravosi R duobės gale, o už jų 1 m atstumu gulėjo šalmas. Po juo, nedidelėje, 87x34 cm dydžio, duobutėje, kuri savo ruožtu dar buvo apdėta 10x7, 9x7 cm ir panašaus dydžio akmenukais, į žemę buvo įsmeigti vedega, kalavijas ir ietigalis, kiek toliau – du smeigtukai ir įtveriamasis peiliukas. Kape 117 ietigalis rastas įsmeigtas kapo duobės šone. Šis palaidojimas apardytas, be minėto ietigalio, vyras buvo palaidotas dar su dviem ietimis, kurių ietigaliai buvo padėti tarytum kairėje galvos pusėje. Kapo 63 ietigaliai taip pat rasti įsmeigti į žemę. Įsmeigti į kapo duobės

1 pav. Kapas 6. S. Mikšaitės pieš.

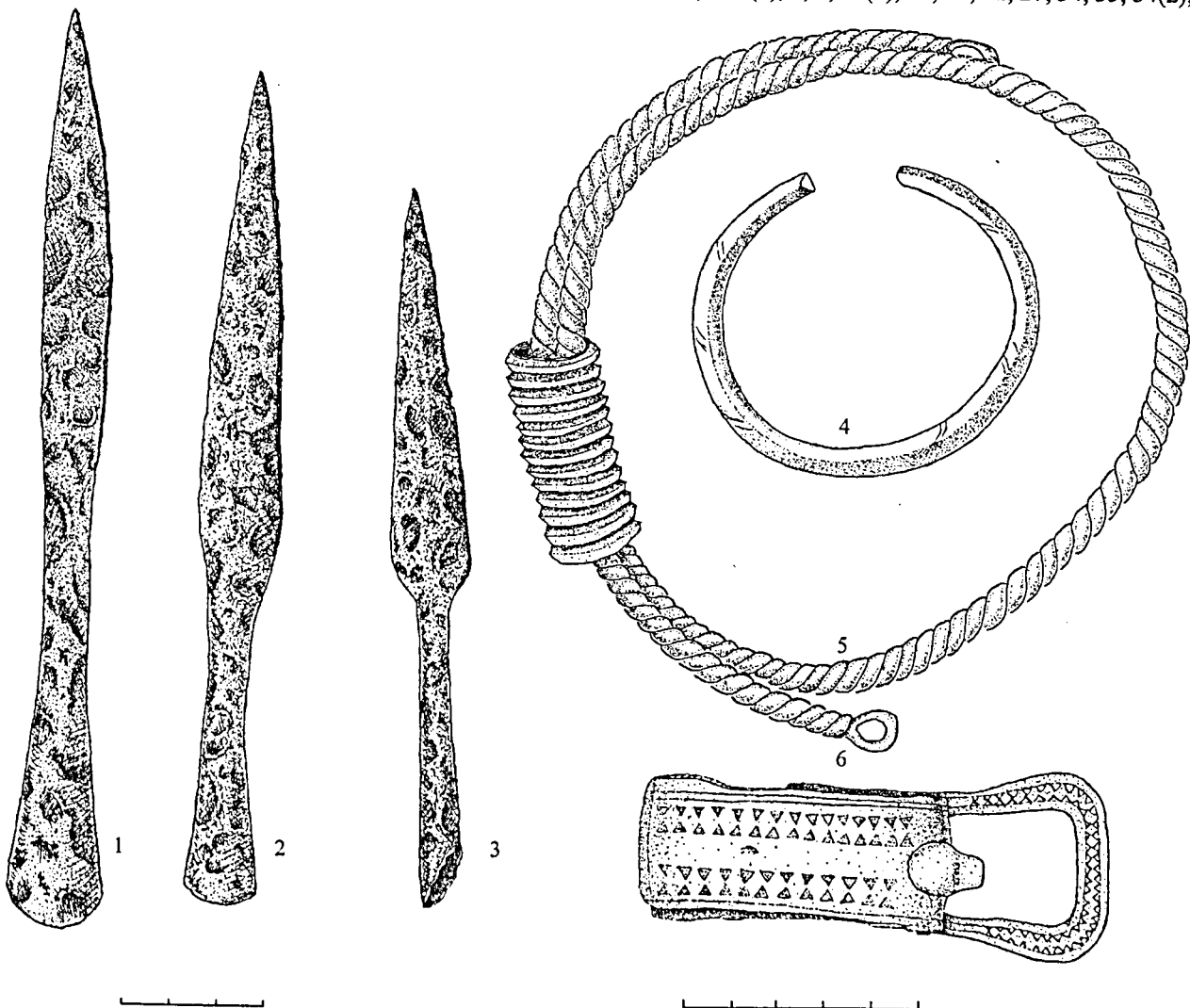
žemę ietigaliai randami retai. Pirmieji tokie kapai atsirado viduriniajame geležies amžiuje, matyt, dėl tautų kraustymosi įtakos. Tyrinėtojų nuomone, tokie papročiai siejami su magija, simboliniais palaidojimais arba taip daroma siekiant dievų palankumo, bandant nukreipti piktaşias dvasias (Kazakevičius, Malonaitis, 2004, p. 8; Balodis, 1937, att. V–XXX). Tokie kapai kartais įvardijami kenotafais (Kazakevičius, Malonaitis, 2004, p. 8).

IETIGALIAI

Ietys yra universalus ginklas. Jos paplitusios beveik visose baltų gentyse, o Žiemgaloje – ypač. Tai bene pats populiariausias ginklas vėlyvajame geležies amžiuje visame baltų regione. Jos sudaro 52,5% visų ginklų (Kazake-

vičius, 1998, p. 39). Šiame kapinyne rastas 71 ietigalis, 50 jų rasta kapuose ir 21 – atsitiktinai kapinyno teritorijoje, matyt, iš suardytų kapų. Daugumą sudaro įmoviniai ietigaliai. Jų šiame kapinyne – 63 vienetai (tarp jų 19 atsitiktinių). Įtvėriamųjų ietigalių rasta tik 8, du jų – atsitiktiniai. Taigi šiame kapinyne įmoviniai ietigaliai sudaro 90% visų iečių antgalių. Panašus santykis yra ir kituose žiemgalių kapinynuose. Jauneikiuose jie sudaro 93%, Šukioniuose, Stungiuose, Pamiškiuose ir kituose kapinynuose jų santykis panašus – apie 90–95% iečių antgalių buvusios įmovinės. Iš visų įmovinių ietigalių patys mėgstamiausi buvę karklo lapo formos.

Karklo lapo formos ietigalių (kartu su atsitiktiniais) rasta 54 (5-ių ietigalių išlikę tik fragmentai (k. 94, 100 ir 3 atsitikt.) k. 1(2), 3, 8, 11(2), 19, 21, 22, 27, 34, 35, 54(2),

2 pav. Kapo 89 įkapės: 1–3 – įmoviniai ietigaliai karklo lapo formos plunksnomis; 4 – apyrankė; 5 – vytinė antkaklė kilpeliniais galais; 6 – diržo sagtis su apkalu. S. Mikšaitės pieš.

62, 63, 64(2), 65, 70, 71, 75, 76(2), 81, 88, 84, 89(3), 93, 105(2), 111, 117 ir 13 atsitiktinių. Būtent šios formos iečių antgaliai ir yra patys populiariausi vėlyvajame geležies amžiuje. Karklo lapo formos iečių antgalių gausu ne tik Žiemgaloje, bet ir kuršių, žemaičių, lietuvių žemėse bei pas prūsus (Kazakevičius, 1998, p. 40). Kaip pažymi tyrinėtojai, šios formos ietigaliai yra vietinių kalvių ginklakalių darbo, o dėl savo tobulų proporcijų neprarado populiarumo per visą pirmąjį tūkstantmetį ir antrojo pradžioje (ten pat). Pavirvytės ietigaliai, kaip įprasta žiemgališkiems, neturi aiškaus perėjimo į plunksną, o pati plunksna plokščia. Šios formos ietigalių esti labai didelių – 33, 32, 30 cm ilgio ir vidutinio dydžio – 23, 24 cm. Daugumą sudaro 25–27 cm dydžio ietigaliai. Jų įmovos 7–9 cm ilgio, 2,5 cm skersmens, plunksnos – 2,5 cm pločio. Kaip jau minėta, būtent šios formos iečių antgaliai patys populiariausi tarp žiemgalių karių. Jie sudaro nuo 33 iki 48% visų naudotų iečių ir kituose žiemgališkuose paminkluose. Šiame kapinyne karklo lapo formos ietigaliai sudaro net 83% visų įmovinių iečių antgalių. Ietys su karklo lapo formos ietigaliais rastos kartu su kitais X–XII amžiumi datuojamais radiniais – vytinėmis antkaklėmis kilpiniais galais, pasaginėmis segėmis cilindriniais ir daugiakampiais galais, kalavijais ir t. t. (2:1–3; 4:3; 6:2; 8:1–2 pav.).

Kapuose 27, 34, 63, 71, 81, 89, 117 rastų įmovinių ietigalių plunksnos turi aiškius perėjimus į įmovas, t. y. jų plunksna prie įmovos staigiai užkertama, o pačios plunksnos į galą tolygiai siaurėja. Tokie ietigaliai turi ir aštrią briauną, einančią plunksnos viduriu. Jie nuo 16 iki 37 cm dydžio, gaminti iš geros kokybės, galbūt Damasko plieno. Nuo kitų šiame kapinyne rastų karklo lapo formos ietigalių skiriasi tuo, jog turi aiškų perėjimą iš plunksnos į įmovą, o plunksna – aštrią briauną (2:3; 7:1, 4 pav.). Dauguma kapų su šiais ietigaliais degintiniai (išskyrus k. 34 ir 117). Rasti kapuose kartu su antkakle vytime kilpiniais galais, pasagine sege daugiakampiais galais. Kapai datuojami X–XII amžiumi.

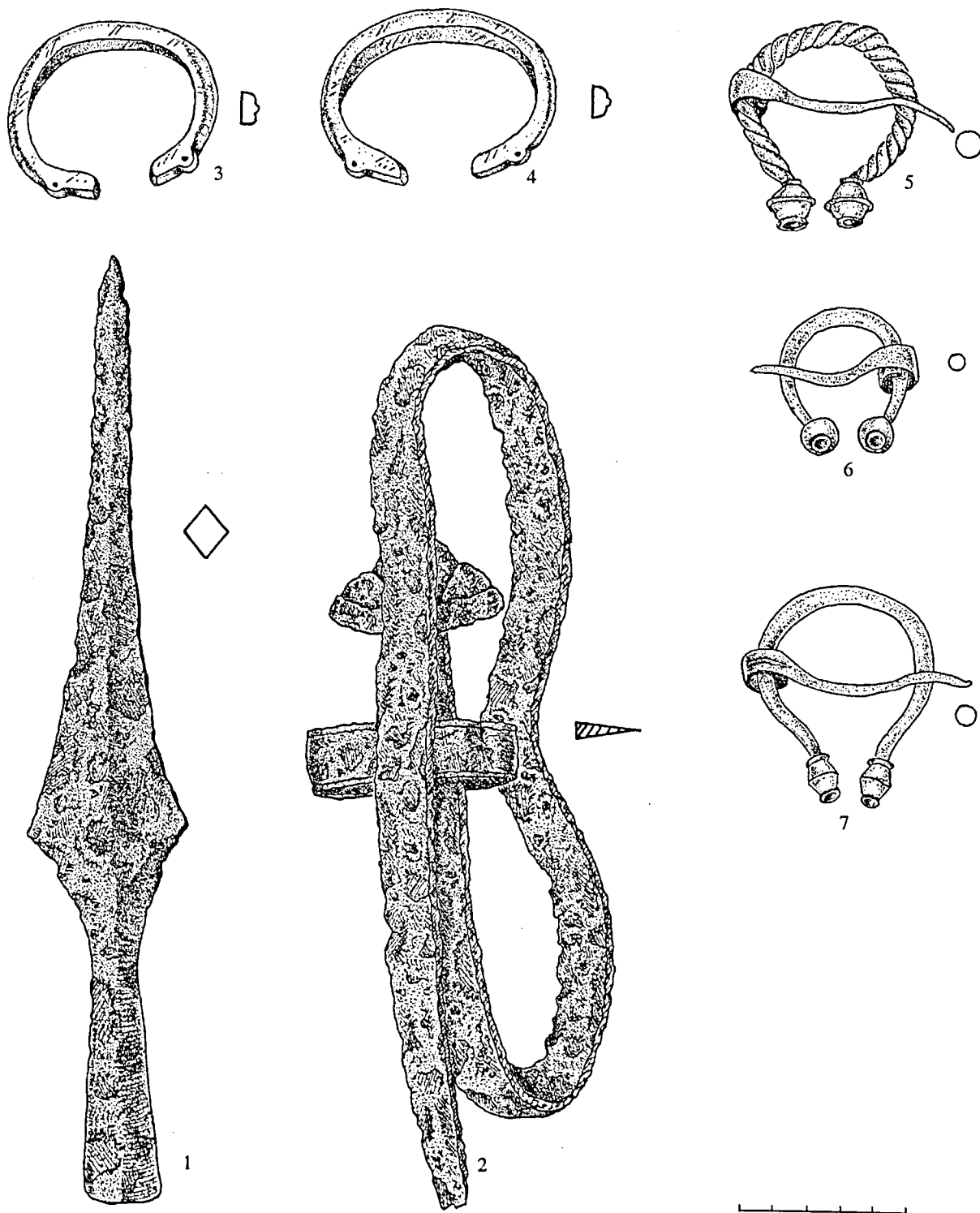
Ištęsto rombo formos plunksna ietigalių rasta trys (k. 117(2), 145), jie turi aiškias briaunas, yra stambūs: 27,5–32 cm ilgio, k. 145 ietigalis nukaltas greičiausiai iš Damasko plieno. Šios formos ietigaliai datuojami XI–XII amžiumi, labiausiai paplitę tarp latgalių ir kuršių. Kiek rečiau, bet randami ir Žiemgaloje. Žinomi iš Čunkanų–Drengerių ir Puodinių kapinynų. Šiame kapinyne vienas ietigalis rastas degintiniame kape su kitomis XI–XII amžiaus įkapėmis, priskiriamomis kuršiams – sulankstytu kalaviju, apyrankėmis gyvūniniais galais, pasaginėmis aguoniniais galais segėmis (3:1 pav.). Kapas 117, kuriame rasti net du tokios formos iečių antgaliai, be kitų įkapių, kai kurių archeologų yra traktuojamas kaip kenotafas (Kazakevičius, Malonaitis, 2004, p. 6, 11).

Ietigaliai *lauro lapo* formos plunksna rasti 2 (k. 4 ir 22). Jie dideli – 28 ir 32,5 cm ilgio, plunksnos 4 ir 6 cm pločio. Tokios formos iečių antgaliai labiausiai paplitę viduriniajame geležies amžiuje. Vėlesniame periode šios formos ietigaliai praktiškai nenaudojami (Kazakevičius, 1998, p. 27). Šiuo požiūriu Žiemgala yra išimtis. Šios genties vyrai lauro lapo formos plunksna ietigalius gamino ir naudojo per visą pirmąjį tūkstantmetį ir dar antrojo pradžioje. Tiesa, šie ietigaliai kiek modifikuoti, jų plunksnos siauresnės, o įmovos ilgesnės (Vaškevičiūtė, 2004a, p. 52) (4:4 pav.). Tokių iečių antgalių gausu visuose žiemgalių vėlyvojo geležies amžiaus kapinyuose. Šukioniuose jie sudaro 44, o Stungiuose net 54% visų iečių antgalių. Pavirvytėje ietigaliai rasti viename labai suardytame kape be kitų įkapių, o k. 22 – kartu su tiek kuršiams, tiek ir žiemgaliams būdingomis įkapėmis. Šis Pavirvytės kapinyno kapas yra traktuojamas kaip dviejų tradicijų, dviejų kultūrų tarpusavio sugyvenimo reiškinys (Vaškevičiūtė, 2004b, p. 41). Be to, kape su mirusiuoju palaidoti ginklai – ietigaliai ir platusis kovos peilis bei jų padėtis kape kaip tik rodo žiemgališkas tradicijas.

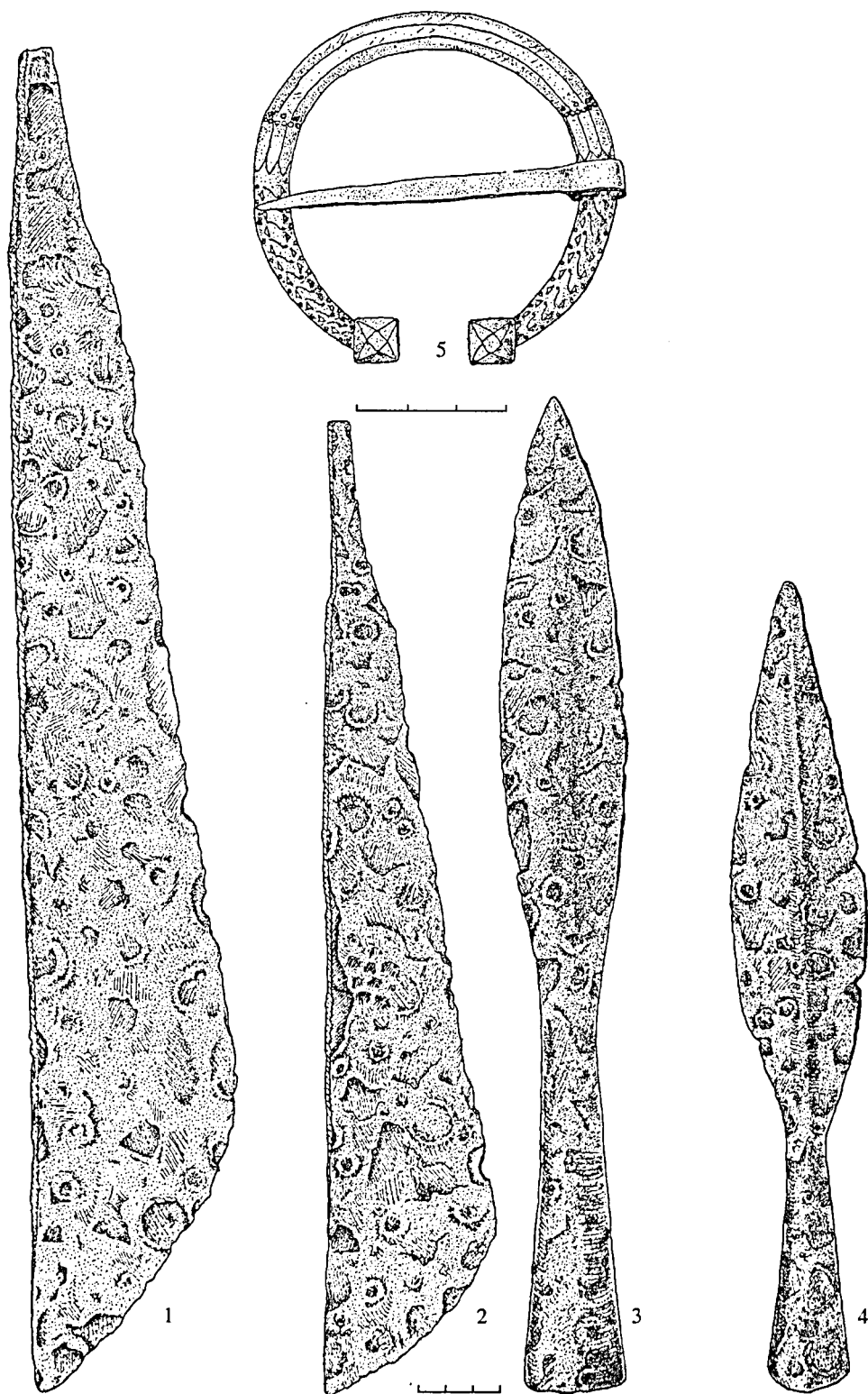
Kape 65 rastas įmovinis ietigalis taip pat galėtų būti priskirtas ietigalių lauro lapo formos plunksna tipui. Tačiau nuo mūsų aptartųjų jis skiriasi tuo, kad turi aiškų perėjimą nuo plunksnos į įmovą, t. y. su staigiai užsikertančia plunksna. Ietigalis 26 cm ilgio, plunksnos ilgis 14 cm, o plotis 3,5 cm. Nuo kitų staigiai užsikertančia plunksna ietigalių, rastų šiame kapinyne, skiriasi tik plunksnos forma – jo plunksna plati, o į viršų laipsniškai siaurėjanti (5:4 pav.). Tokios formos ietigaliai naudojami nuo I tūkstantmečio pradžios iki XII–XIII amžiaus (Kazakevičius, 1998a, p. 132). Jis rastas degintiniame kape kartu su įtveriamuoju užbarzdiniu ietigaliu, vienašmeniu kalaviju, vieninteliu šiame kapinyne šalmu, pasagine sege daugiakampiais galais, kryžiniais išplotomis plokštelėmis smeigtukais. Kapas, remiantis šalmu, datuojamas XI–XII a. (Казаквичюс, 1998, с. 129; Kazakevičius, 1998, p. 57) ar XII–XIII amžiumi (Vaškevičiūtė, 1989, p. 61).

Kape 75 rastas *juostinis* ietigalis, buvęs poroje su karklo lapo formos ietigaliu ir žalvariniu geriamojo rago apkaustu. Juostinis – 35 cm ilgio, plunksna – 4 cm pločio. Ietigalio įmova be ornamento (6:1 pav). Tokie ietigaliai neornamentuota įmova yra vietinių ginklakalių darbo, paplitę visų baltų gentių žemėse rasti ir žiemgalių vyrų kapuose – Puodiniuose, Čunkanuose–Drengeriuose, Mežuotnėje. Datuojami nuo VIII iki XII amžiaus (Kazakevičius, 1998, p. 42).

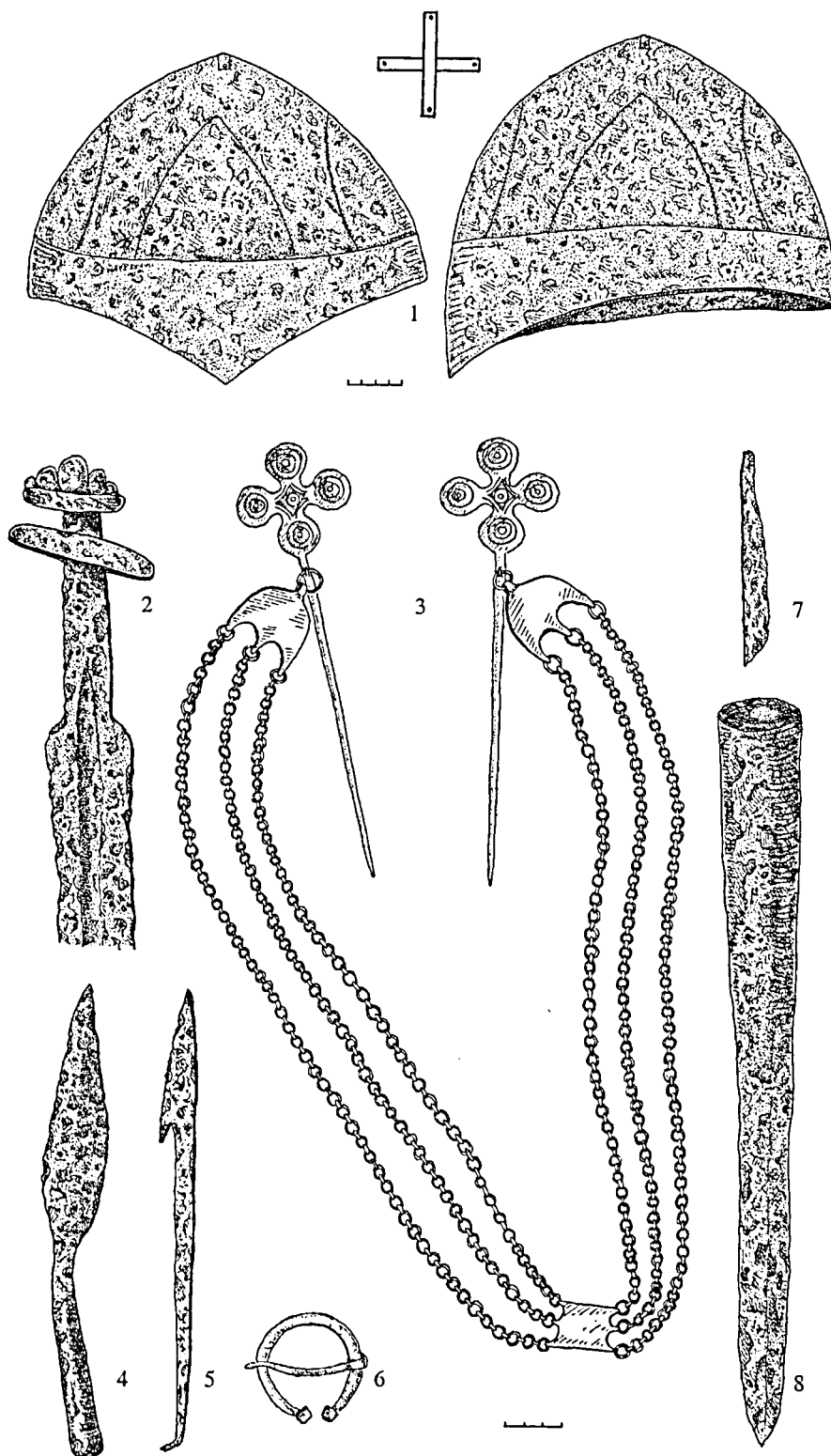
Kape 23 rastas ietigalis *trumpa siaura* plunksna ir ilga įmova. Jis – 18 cm ilgio. Plunksnos ilgis 8,5 cm, plotis 2 cm, plunksna plokščia. Rastas apardytame kape be kitų gerai datuojamų įkapių. Tokios formos ietigaliai reti. Jie žinomi iš kuršių, žiemgalių ir prūsų paliktų X a. datuojamų paminklų (Kazakevičius, 1998, p. 43).

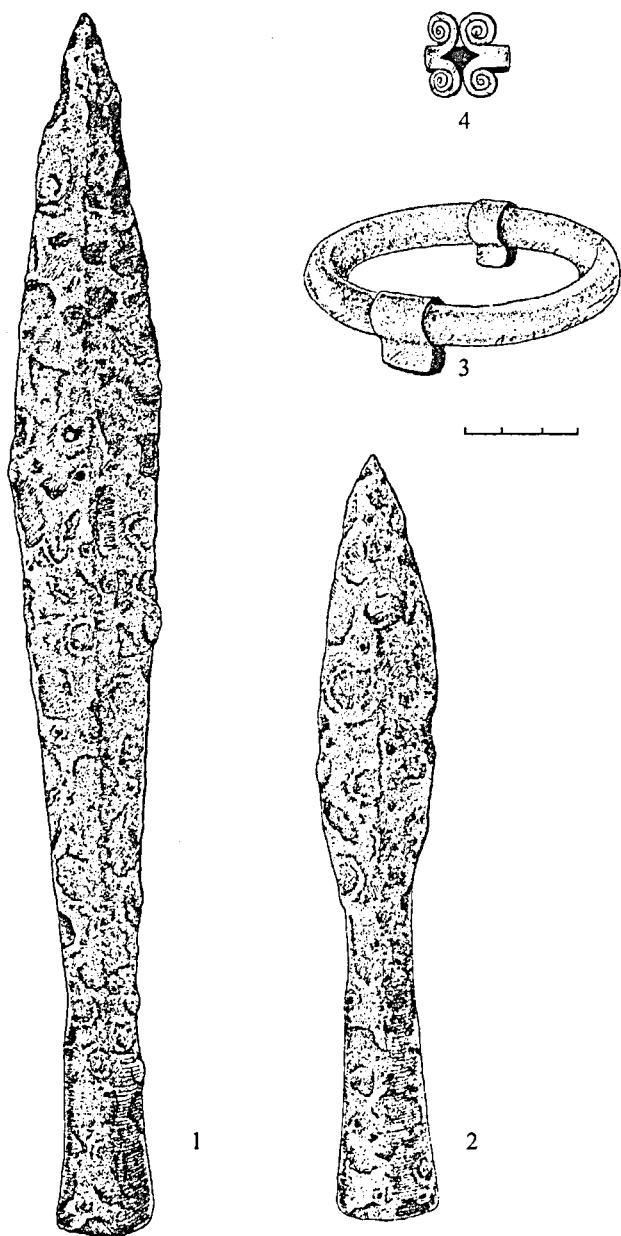
3 pav. Kapo 145 įkapės: 1 – įmovinis ietigalis iššęsto rombo formos plunksna; 2 – vienašmenis kalavijas; 3–4 – apyrankės gyvūniniais galais; 5–7 – pasaginės segės aguoniniais galais. *S. Mikšaitės pieš.*

4 pav. Kapu 10 ir 19 ģkapēs: 1 – platusis kovos peilis-kalavijas iš k. 10; 2 – platusis kovos peilis-kalavijas iš k. 19; 3 – ģmovinis karklo lapo formas ietigalis iš k. 19; 4 – ģmovinis lauro lapo formas ietigalis iš k. 4; 5 – pasaginē segē iš k. 10. *S. Mikšaitēs pieš.*

5 pav. Kapo 65 įkapės: 1 – šalmas; 2 – kalavijas; 3 – kryžiniai smeigtukai; 4 – įmovinis lauro lapo formos ietigalis; 5 – įtveriamasis ietigalis su užbarzda; 6 – pasaginė segė keturkampiais galais; 7 – peiliukas, 8 – peikena. *S. Mikšaitės pieš.*

6 pav. Kapo 75 įkapės: 1 – įmovinis juostinis ietigalis; 2 – įmovinis karklo lapo formos plunksna ietigalis; 3 – geriamojo rago apkalas; 4 – žiedas. *S. Mikšaitės pieš.*

ĮTVERIAMIEJI IETIGALIAI

Šie ietigaliai ne tokie populiarūs kaip įmoviniai. Ty-rėjų manymu, jie buvo skirti svaidomosioms ietims, prie koto pritvirtinti ne taip tvirtai ir skirti sviesti vieną kartą (Kazakevičius, 1998, p. 28). Įtveriamųjų ietigalių ne taip gausiai randama kaip įmovinių. Plačiau paplitę tik latga-

lių ir sėlių žemėse, o jų kilmė atsekama suomių-ugrų genty-se (Kazakevičius, 1998, p. 44). Tačiau Žiemgaloje, nors ir rečiau, bet buvo naudoti. Naudojo juos ir kuršiai. Kuršių įtveriamieji ietigaliai dažnai su užbarzdomis.

Pavirvytės kapinyne įtveriamųjų ietigalių rasta 8 (k. 6, 27, 63, 65, 71, 81 ir 2 atsitikt.). Ietigalius pagal plunksnos formą galima išskirti į: ietigalius be užbarzdų (k. 7, 71) ir su užbarzdom. Pastarieji irgi dvejopi – su viena užbarzda (k. 27, 63, 65) ir su dviem (k. 81 ir du atsitikt.).

Ietigalis be užbarzdų iš k. 6 turi siaurą ilgą plunksną ir aiškią briauną, einančią plunksnos viduriu. Šis ietigalis net 35 cm ilgio, rastas moters kape padėtas prie jos kairiojo šono. Moteris palaidota su antkakle, kryžiniais smeigtukais išplotomis plokštelėmis, geriamuoju ragu, gintaro karoliuku, įvijinėmis apyrankėmis. Kapas datuojamas X–XI amžiumi.

Kapo 71 ietigalis turi kiek platesnę, į viršų aiškiai siaurėjančią, o prie įtvaros staigiai užsikertančią plunksną. Ietigalio įtvara užsibaigia kabliu. Jis – 20 cm ilgio, plunksna maža, tik 7 cm ilgio ir 2 cm pločio (7:3 pav.), rastas degintiniame kape kartu su pentiniu plačiaaašmeniu kirviu į koto pusę platėjančiais ašmenimis, Damasko plieno karklo lapo formos įmoviniu ietigaliu, žiedais prasikeičiančiais galais, platesniu priekiu, kuris puoštas ornamentu, imituojančiu tordiravimą. Kapas datuojamas XI–XII amžiumi.

Ietigaliai su viena užbarzda 24–28 cm ilgio, k. 65 turi kabliu užlenktą įtvaros galą, o k. 27 įtvara prie plunksnos – tordiruota. Užbarzda apie 2 cm dydžio (5:5; 8:3 pav.). Rasti degintiniuose kapuose kartu su kovos kirviais, vienašmeniu ir dviašmeniu kalaviju, šalmu. Kapai datuojami XI–XII amžiumi.

Ietigaliai su dviem užbarzdomis pagaminti iš aukštos kokybės plieno, 27 cm ilgio, taip pat rasti degintiniame kape su kovos kirviu koto link platėjančiais ašmenimis, pasagine sege tordiruotu lankeliu ir keturkampiais galais. Kapas datuojamas XI–XII amžiumi.

KOVOS PEILIAI IR KALAVIJAI

Kitas ne mažiau svarbus kario ginklas – kovos peilis arba kalavijas. Su jais palaidotas 21 vyras, iš jų 13 – su kovos peiliais ir 8 – su kalavijais.

Kovos peiliai naudoti dviejų tipų – vadinamieji platieji kovos peiliai-kalavijai (k. 7, 10, 19, 20, 22, ir du atsitikt.) ir siauri ilgi kovos peiliai (k. 18, 66, 76, 92, 93, 110). Tiek vienos, tiek ir kitos formos peiliai padėti mirusiajam skersai dubens ar šlaunų, rankena atsukta dešinės rankos link. Tokia kovos peilio padėtis kape yra būdinga tik žiemgaliams, nes tokios pat formos peilius naudoję žemaičiai ir latgaliai juos į kapą dėjo laikydamiesi kitų papročių (Vaškevičiūtė, 2004a, p. 36).

Platieji kovos peiliai-kalavijai nuo 30,5 iki 51 cm dydžio, 3–5 cm pločio, su 10–8 cm ilgio įkote (4:1, 2 pav.). Šios formos peiliai – viena būdingiausių vyro žiemgalio įkapių. Jų rasta be išimties visuose žiemgalių kapinyuose VI–XII a. datuojuose kapuose. Čia jie rasti kartu su vytine antkakle keturkampiais galais, pasagine sege daugiakampiais galais, įmoviniais karklo lapo formos ietigaliais. Kape 22 rastas kovos peilis buvęs pritvirtintas prie puošnaus diržo-perpetės (9 pav.). Kapai datuoti X–XII amžiumi.

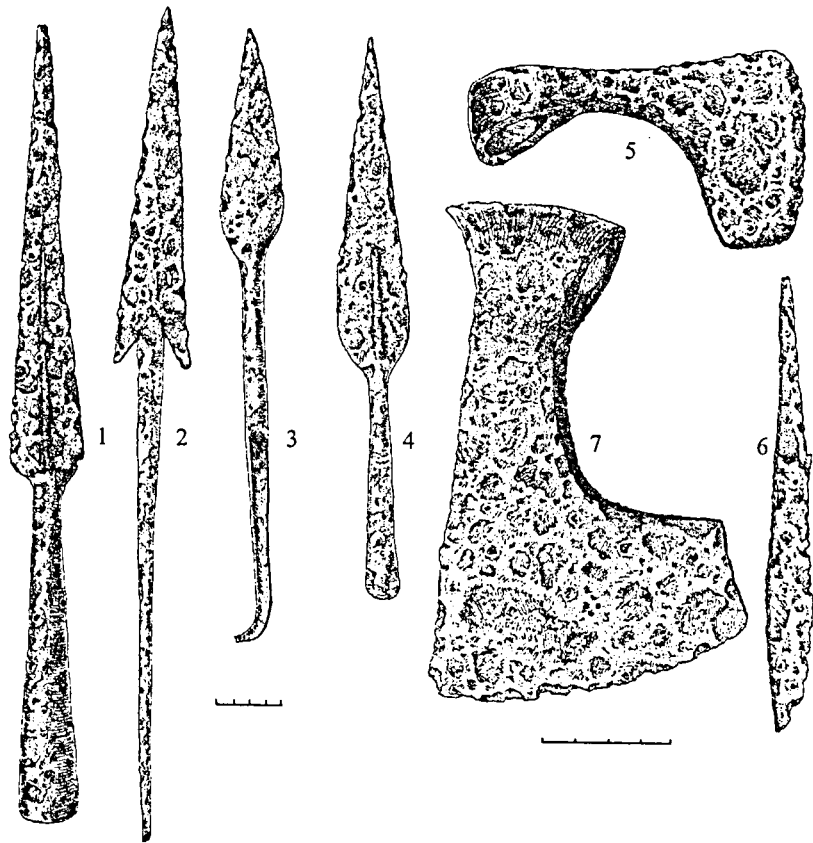
Siauri ilgi kovos peiliai rasti taip pat padėti skersai mirusiojo kaulų, kaip ir platieji kovos peiliai. Šios formos ginklai daugiausia rasti makštyse, matyt, buvo nešioti prisegti prie puošnaus diržo. Kaip matome, šie ginklai nešioti ne žiemgališku papročiu, t. y. makštyse ir prisegti prie diržo, bet kapuose buvo padėti žiemgališkai. Jie – 34–53 cm ilgio, tarp jų rasti trys nedideli, vos 14–16,5 cm ilgio peiliukai.

Makštų išlikę tik fragmentai. Makštys buvusios medinės, tik jų galas nuo ašmenų pusės puoštas žalvario apkalėliais. Ant kabo 18 peilio rankenos išlikę penki žalvario žiedeliai, juosę makštis, ir makštų krašto juostelė su žalvario įvijų „kutais“ (10:3 pav.). Apkalus puošia akučių ornamentas. Kape 76 makštų likučiai išlikę tik ant peilio medinės rankenos. Tai trys žalvario žiedai. Panašiose makštyse buvo ir peilis iš k. 110. Čia peilio rankeną juosę žiedai, o per visą peilio ašmenų ilgį išlikusios žalvario plokštelės. Kapuose su šiais peiliais rastos pasaginės segės daugiakampiais galais, vytinės antkaklės, įmoviniai ietigaliai karklo lapo formos plunksna leidžia kapus datuoti XI–XII amžiumi, nors manoma, jog tokie peiliai populiariausi buvo X a. pabaigoje–XI amžiuje (Kazakevičius, 1998, p. 53).

Visi kalavijai rasti degintiniuose kapuose (k. 27, 65, 102, 111, 145 ir 3 atsitiktiniai). Pagal archeologų priimtą Peterseno klasifikaciją Pavirvytės kalavijus galima suskirstyti į keletą tipų.

Kapų 27 ir 145 kalavijai priskirti T tipui (Kazakevičius, 1996, p. 110) (10:1, 2 pav.).

Kalavijas iš kabo 27 dviašmenis, 82 cm ilgio ir 5,5 cm pločio geležte. Rastas kartu su įmoviniu ir įtvieriamuoju ietigaliais, pasagine sege aguoniniais galais, dviem peiliu-

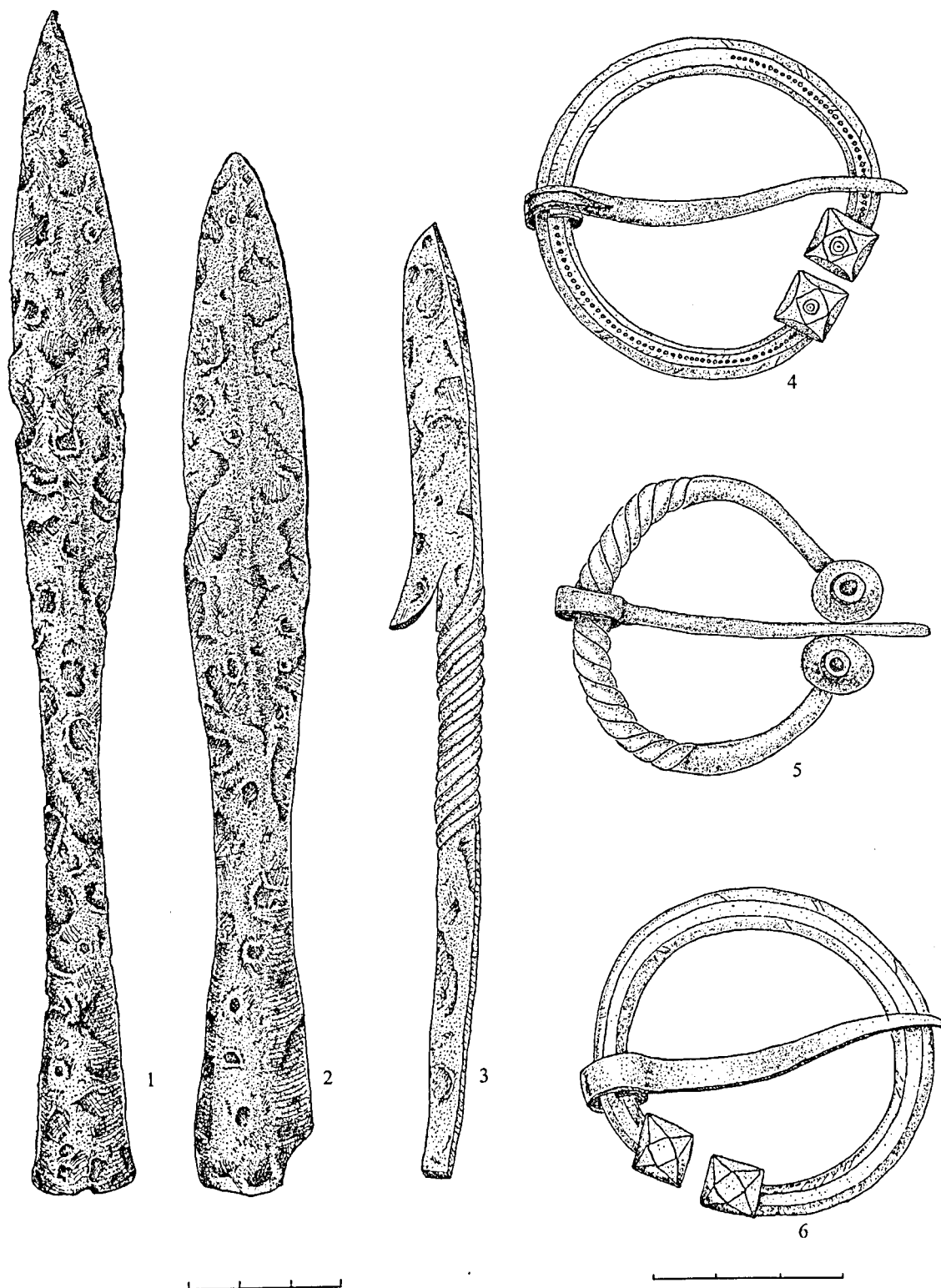
7 pav. Kapų 71 ir 81 įkapės: 1 – įmovinis ietigalis karklo lapo formos plunksna iš k. 71; 2 – įtvieriamasis ietigalis su užbarzdomis iš k. 81; 3 – įtvieriamasis ietigalis iš k. 71; 4 – įmovinis karklo lapo formos plunksna ietigalis iš k. 81; 5 – kirvis iš k. 81; 6 – peiliukas iš k. 71; 7 – kirvis iš k. 71. S. Mikšaitės pieš.

kais. Datuojamas XI amžiumi (Vaškevičiūtė, 1989, p. 60; Kazakevičius, 1996, p. 110).

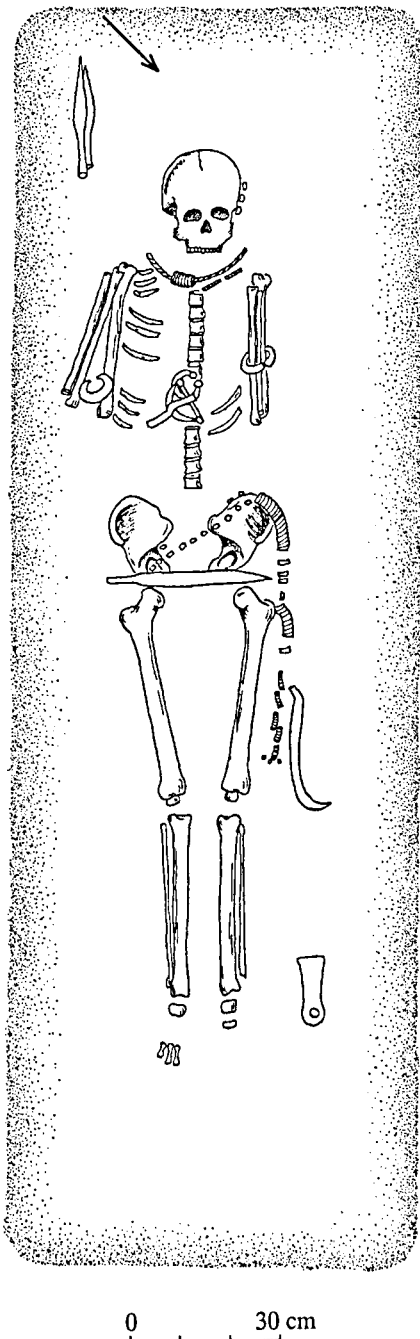
Kalavijas iš k. 145 – vienašmenis, jo geležtė 80 cm ilgio, 3 cm pločio, rankenos ilgis 14 cm, buoželė 8x3 cm dydžio. Rastas kartu su įmoviniu ietigaliu išlėsto rombo formos plunksna, pasaginėmis segėmis aguoniniais galais, apyrankėmis gyvūniniais galais, diržo sagtimi (3 pav.). Kapas datuojamas XI amžiumi (Vaškevičiūtė, 1989, p. 60). Šio tipo kalavijų gausiausia baltų žemėse. Žinomi 67 tokie kalavijai, iš jų 21 rastas Lietuvos teritorijoje, datuojami IX–XII amžiumi (Kazakevičius, 1996, p. 53).

Kalavijai iš kabo 65 ir rastas atsitiktiniai (saugomas Lietuvos nacionaliniame muziejuje AR 510:13) priskirtini T¹ tipui arba dar vadinamam kuršiškam tipui (Kazakevičius, 1997, p. 120) (5:2 pav.).

Kabo 65 kalavijas – dviašmenis, geležtė – 95 cm ilgio ir 4,7 cm pločio. Atsitiktinai rastas kalavijas – dviašmenis, 92 cm ilgio, 5,5 cm pločio geležte. Šio tipo kalavijai yra vietinių kuršių meistrų darbo. Kape rastas įmeigtas į žemę. Šis kapas turtingas kitų įkapių: rastas vienintelis

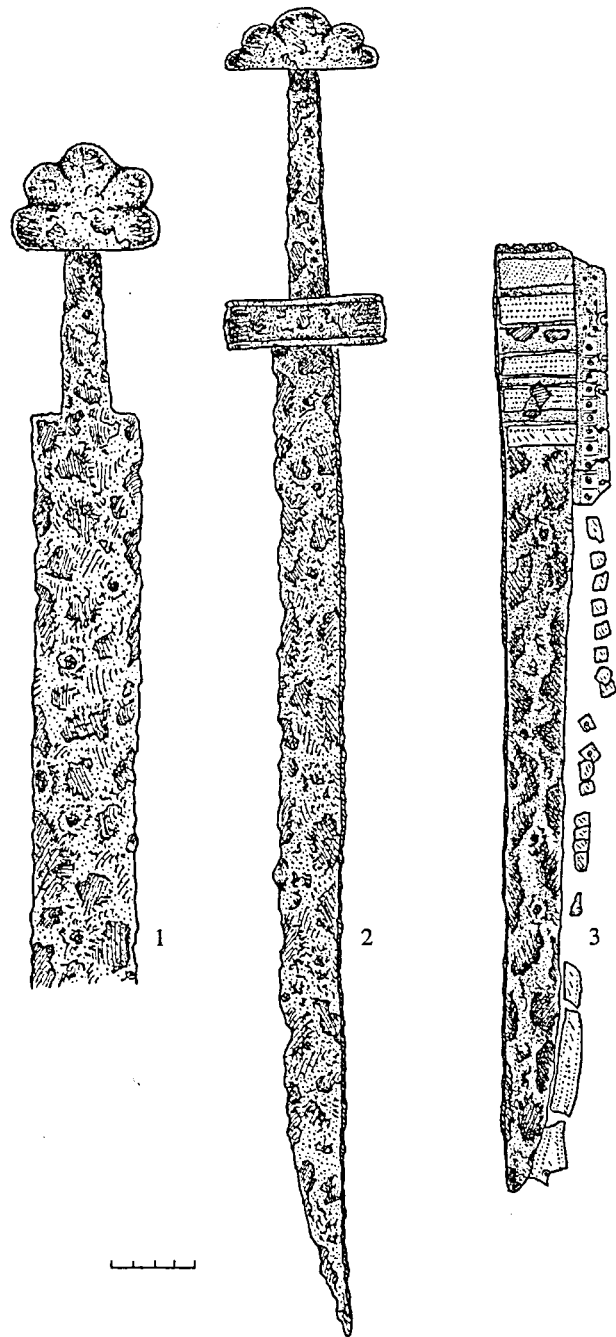

8 pav. Kapų 1, 11, 27 įkapės: 1 – įmovinis karklo lapo formos ictigalis iš k. 1; 2 – įmovinis karklo lapo formos ictigalis iš k. 11; 3 – įtviriamasis ictigalis su užbarzda iš k. 27; 4–6 – pasaginės segės iš k. 1, 27, 11. *S. Mikšaitės pieš.*

9 pav. Kapas 22. S. Mikšaitės pieš.

šiam kapinyne šalmas, Damasko plieno lauro lapo ir įtvėriamasis su užbarzda ietigaliai, pasaginė segė keturkampiais galais, kryžiniai smeigtukai išplotomis plokštelėmis. Tai vienintelis šio tipo kalavijas su įrašu geležtėje. Įrašas šifruojamas „HGEROHRSDERN“. Manoma, jog kalavijo geležtė yra atvežta iš Vakarų Europos, o rankena gaminta vietoje (Kazakevičius, 1997, p. 126). Kapas,

10 pav. Kalavijai ir kovos peilis: 1 – kalavijas iš k. 27; 2 – kalavijas iš k. 145; 3 – siauras ilgas kovos peilis iš k. 18. S. Mikšaitės pieš.

remiantis šalmu ir kitais radiniais, datuotas XI–XII a. (Kazakevičius, 1996, p. 57, 113; Kazakevičius, 1997, p. 121; Казакевичюс, 1998, с. 131–132) ar XII–XIII amžiumi (Vaškevičiūtė, 1989, p. 61). Kitur rasti kalavijai datuojami X–XIII amžiumi (Kazakevičius, 1996, p. 58).

Kape 111 rastas vienintelis šiame kapinyne Y tipo kalavijas. Jis dviašmenis, 93 cm ilgio, 6 cm pločio geležtė,

6x3 cm dydžio buože. Kapas turtingas kitų įkapių. Jų rasta net 22 vienetai, tai – ietigalis, pasaginės segės storėjančiais, daugiakampiais, gyvūniniais galais, diržo sagtys ir t.t. Kalavijas datuojamas X a. pabaiga (Kazakevičius, 1996, p. 71, 118). Tokio tipo kalavijai randami Šiaurės ir Vakarų Europoje, kildinami iš Vakarų Europos, iš kur paplito visame žemyne, datuojami X–XI amžiumi. Baltų kraštuose jie gausiausi prūsų žemėse (Kazakevičius, 1996, p. 74).

Kape 102 kalavijas išlikęs ne visas, nėra nei rankenos skersinio, nei buoželės. Kalavijas buvęs dviašmenis, 93 cm ilgio, rastas perlenktas pusiau. Kape, be kalavijo, dar buvo kovos kirvis.

Atsitiktinai kapinyno teritorijoje rasta kalavijo rankenos buoželė priskirtina T-Z kalavijų tipui (Kazakevičius, 1996, p. 112). Tokio tipo kalavijai datuojami X–XIII amžiumi.

Atsitiktinai rastas ir dar vieno kalavijo fragmentas.

KIRVIAI

Su kovos kirviais palaidoti tik 4 mirusieji (k. 63, 71, 81, 102). Visi kapai degintiniai, o kapas 63 – kenotafas (Kazakevičius, Malonaitis, 2004, p. 11). Visi rasti kirviai – pentiniai plačiaašmeniai, su ašmenimis, praplatintais į koto pusę, gaminti iš labai geros kokybės geležies. Tokie kirviai priskiriami IV kovos kirvių tipui II potipiui (Kazakevičius, 1998, p. 52). Jie paplitę visame baltų pasaulyje XI–XII amžiais. Tačiau, kaip pastebi tyrinėtojai, jų gausiau vakarų baltų gentyse, tuo tarpu Rytų Lietuvoje ir Rytų Latvijoje randami žymiai rečiau, nes čia kariai ginklavosi lengvesniais siauraašmeniais kirviais (Volkaitė-Kulikauskienė, 2001, p. 373).

Rastieji šiose kapinyne skiriasi tik savo dydžiu. Kapo 102 kirvis pats didžiausias – 21 cm ilgio, jo ašmenys 12 cm pločio. Kape 81 buvęs pats mažiausias kirvukas vos 10,5 cm ilgio, o jo ašmenys – 6 cm pločio. Kapų 63 ir 71 kirvukai – atitinkamai 17 ir 16 cm ilgio bei 12 ir 10 cm pločio ašmenimis (7:6, 7 pav.).

Kovos kirviais buvo ginkluoti tik turtingi kariai, diduomenės atstovai, pajėgūs įsigyti brangios ginkluotės, arba kariai profesionalai. Tik viename kape – 102 – vyras buvo palaidotas ir su kalaviju, ir su kirviu. Kapuose šalia kirvio mirusiesiems buvo įdėti ietigaliai – ir įnovingai, ir įtveriamieji su užbarzdomis. Papuošalų minėtuose kapuose nedaug – tik pasaginės segės, žiedai praplatinta tordiravimą imituojančia priekine dalimi. Kapai, kaip jau buvo minėta, degintiniai, todėl yra didelė tikimybė, jog dalis papuošalų sudeginti kartu su mirusiuoju. Išlikusios įkapės leidžia kapus su kovos kirviais datuoti XI–XIII amžiumi.

KITŲ ĮKAPIŲ APŽVALGA

Aptarus vyrų karių ginkluotę, dabar reikėtų šiuos vyrų kapus palyginti su tais, kuriuose nėra ginklų. Tokia analizė leistų atsakyti į klausimą, ar tik turtingi vyrai laidoti su ginklais ir ar su ginklais palaidotieji nėra kariaunos dalis.

Tas faktas, kad vėlyvajame geležies amžiuje, arba valstybingumo išvakarėse, egzistavo kariaunos, pripažįsta beveik visi tyrinėtojai. Tačiau, matyt, reikėtų sutikti su latgalių gentį tyrusio latvių archeologo išsakyta mintimi, jog didesnių ir žymesnių žemių kunigaikščiai turėjo savo karių profesionalų kariaunas, tačiau jos nevaicino svarbesnio vaidmens (Radinš, 1999, p. 36). Kitaip tariant, jos buvo daugiau reikalingos reprezentacijai. Iškilus karinei grėsmei ar esant reikalui organizuoti karinį žygį, pagrindinį vaidmenį vaidino šauktiniai – laisvų žmonių – žemdirbių būriai.

Taigi ką mums rodo vyrų, palaidotų su ginklais ir be jų, kapų palyginimas (1, 2 lent.). Tarp vyrų, palaidotų su ginklais, vyrauja vidutinio turtingumo kapai, kur įkapių skaičius svyruoja nuo 5 iki 8 (3 lent.). Šioje grupėje yra ir ypač turtingų kapų, kur įkapių skaičius svyruoja nuo 9 iki 19 (3 lent.).

Vyrų, palaidotų be ginklų, grupėje įkapių skaičius žymiai mažesnis. Čia vyrauja kapai su 2–3 įkapėmis, o turtingi kapai – su 4–6 įkapėmis (4 lent.).

Dabar lieka smulkiau aptarti, kokios įkapės buvo dedamos į vyrų kapus. Čia nebekalbėsime apie ginklus, apie kuriuos jau rašyta aukščiau.

Viena iš įkapių, kurios buvimas ar nebuvimas liudija atitinkamą vyro padėtį to meto visuomenėje, yra antkaklė (Vaitkunskienė, 1978, p. 24; Vaškevičiūtė, 2004a, p. 60). Vyrų, palaidotų be ginklų, grupėje tik vienas mirusysis buvo palaidotas su antkakle. Antkaklė – žalvarinė vytinė, užsibaigianti kilpelėmis, prasikeičiančiais galais. Šis palaidojimas (k. 2) vienas iš turtingesnių minėtoje grupėje – mirusiajam į kapą, be antkaklės, buvo įdėtas puošnus diržas, kurio paviršių puošė stačiakampio formos žalvario apkalikulai, dalis jų ornamentuoti trikampiškai, diržą jungė žalvario skirstiklis, puošė įvijų „kutai“. Be prašmatnaus diržo, mirusiojo krūtinės srityje buvusi pasaginė segė, pagaminta iš daugiakampio skerspjuvio žalvario lankelio, užsibaigianti daugiakampiais galais. Ant dešinės rankos piršto buvo užmautas žalvarinis įvijinis žiedas, o prie diržo buvęs ir geležinis peiliukas. Kaip minėta, šioje grupėje tai pats turtingiausias kapas. Tai dar kartą įrodo, jog palaidojimas su antkakle yra išskirtinis. Kitos šios grupės vyrų įkapės yra geležinis peiliukas, diržas ir pasaginė segė. Galbūt dar reikėtų paminėti palaidojimą 6, kur mirusiajam, be tradicinių įkapių, buvo įdėtas ir geriamasis ragas bei žiedas.

Vyrų, palaidotų su ginklais, grupėje rasti 5 palaidojimai su antkaklėmis. Šie kapai turtingi ir kitų įkapių – rasta

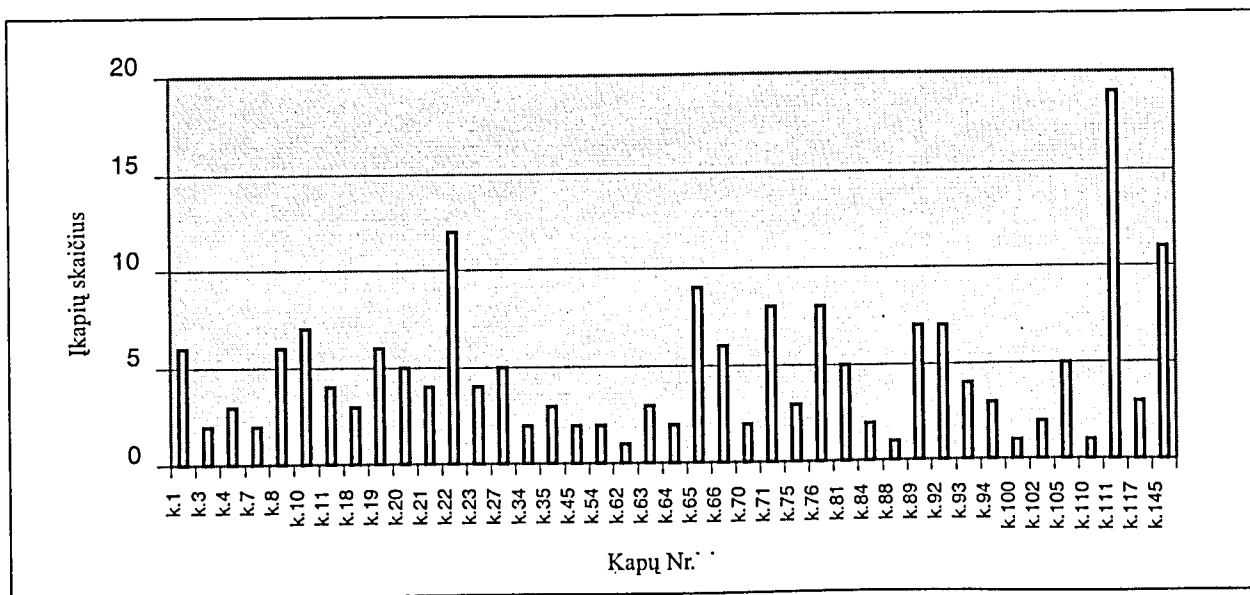
1 lēmēlė: Vyrų, palaidotų su ginklais, įkapės.

kapas	ietys	kalavijas	kirvis	vedega	peilis	dalgis	antkaklė	segė	apyrankė	karolis	smeigtukas	diržas	geriamieji ragai	įvijos	žiedai	iltys	kita	iš viso
1	2						1	1					1					5
3	1							1										2
4	1											1	1					3
7		1										1						2
8								1	2						2			6
10		1		1	1		1	1				1					1	7
11	2							1				1						4
18		1										1				1		3
19	1	1							2					1	1			6
20			1					1	1					2				5
21	1	1										1		1				4
22	2	1		1		1	1	2	2			1		1				12
23														1			1	4
27	1	1						1										5
34	1														1			2
35	1				1								1					3
45	1														2			3
54	2																	2
62	1																	1
63	2			1														3
64	2																	2
65	1	1		1	1			1			2						2	9
66	1							1				1		1			1	6
70	1									1								2
71	2			1	1								1	1	3			8
75	2												1					3
76	1						1	2	1						1			8
81	2			1	1			1										5
84	1							1										2
88	1																	1
89	3						1		1			1		1				7
92			1					2	1	1		1	1					7
93	1				1			2									1	4
94	1														1		1	3
100	1																	1
102			1	1														2
105	2											1				2		5
110			1															1
111	2	1						9			2	1			1		3	19
117	3																	3
145	1	1	1					3	2			1			2		1	11

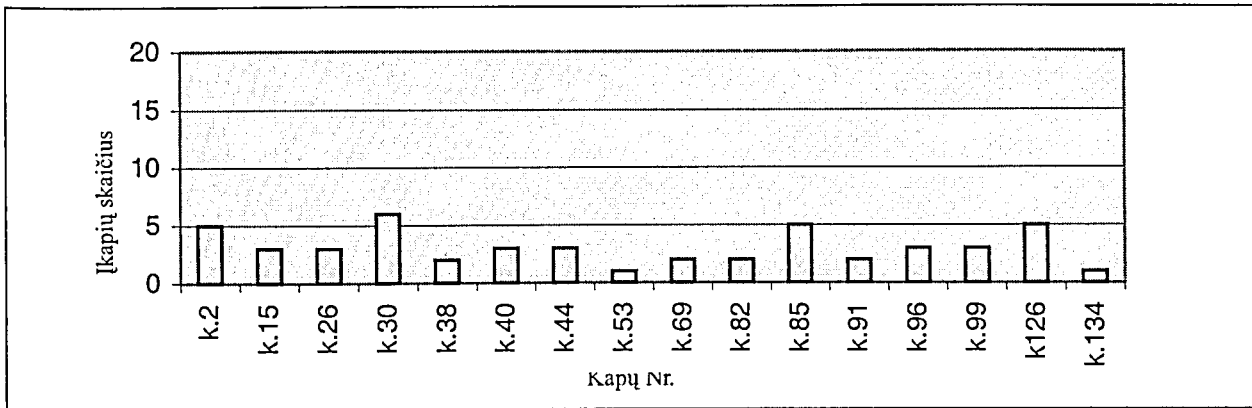
2 lentelė. Vyrų, palaidotų be ginklų, įkapės.

kapas	ietys	kalavijas	kirvis	vedega	peilis	daigis	antkaklė	segė	apyrankė	karolis	smeigtukas	diržas	geriamieji ragai	įvijos	žiedai	iltys	kita	iš viso
2	x	x	x	1				1		1			1		1			5
15	x	x	x					1					1	2				3
26	x	x	x		1			1				1						3
30	x	x	x									1		1	2		1	6
38								1							1			2
40	x	x	x														4	4
44	x	x	x					1				1			1			3
53	x	x	x														1	1
69	x	x	x		1							1						2
82	x	x	x					1				1						2
85	x	x	x		1			2		1		1						5
91	x	x	x									1	1					2
96	x	x	x		1							1			1			3
99	x	x	x					1				1						3
122	x	x	x				1	1				1			1			5
134	x	x	x					1										1

3 lentelė. Vyrų, palaidotų su ginklais, įkapių skaičius.

4 lentelė. Vyrų, palaidotų be ginklų, įkapių skaičius.

segių, kartais ir po kelias, apyrankių, diržų, žiedų, geriamųjų ragų ir, be abejo, ginklų. Tik vienas šios grupės vyras (k. 111), kur mirusiajam buvo įdėta net 19 įkapių, taip pat ir kalavijas, palaidotas be antkaklės.

Visos šiuose kapuose rastos antkaklės – vytinės su kilpelėmis galuose. Jos paplitusios X–XII a. (Vaškevičiūtė, 2004a, p. 63). Dažniausiai randamas papuošalas – pasaginės segės. Su jomis palaidota daugiau nei pusė visų vyrų. Yra tik keletas kapų, kuriuose vyrai turėjo po keletą segių, o k. 111 – net devynias. Visos segės pagamintos iš žalvario. Labiausiai mėgtas tipas – pasaginės segės daugiakampiais galais. Jų lankelis daugiakampio skersinio pjūvio, ornamentuotas. Degintiniuose kapuose rastų segių lankelis imituoja vijimą, jos vėlyvesnės, datuojamos XII–XIII amžiumi. Kitas pagal gausą pasaginių segių tipas – segės cilindriniais bei storėjančiais galais. Tik k. 22 rasta kuršiams būdinga lankinė segė aguoniniais galais, o k. 111 – be jau minėtų pasaginių segių tipų, rasta segė gyvūniniais ir keturkampiais galais bei dvi plokštelinės segės.

Segių vienodai gausu tiek I grupės kapuose, t. y. kapuose su ginklais, tiek ir II grupės kapuose be ginklų. O štai apyrankes nešiojo tik vyrai kariai. Tokių kapų turime aštuonis. Pusėje jų palaidota su dviem apyrankėmis. Nešiotos gyvūniniais galais, masyvios, įvijinės bei juostinės platėjančiais galais apyrankės.

Dažniausia įkapė, ypač II grupės kapuose, – odiniai diržai, puošti žalvario plokštelėmis – ir siauresnėmis, ir platesnėmis, dažnai ornamentuotomis. Dalis diržų – su puošniais skirstikliais, kutais. Tačiau labai puošnūs diržai rasti tik dviejuose kapuose – 22 ir 2. Vienas kapas priklauso I grupei, kitas II.

Yra kapų, kur rasta retesnių arba net labai retų įkapių. Iš tokių išsiskiria kapas 65, kur turtingas karys palaidotas su šalmu, dviejų vyrų kapuose rasti žąslai (k. 40 ir 145).

IŠVADOS

1. Pavirvytės kapinyne rasta palaidotų vyrų ir su ginklais ir be jų. Vyrų, palaidotų su ginklais, žymiai daugiau. Pastarųjų kapai turtingesni ir kitų įkapių. I grupės kapuose vyrauja 5–8 daiktai, II – 2–3 daiktai.

2. Iš turėtų ginklų gausiausios – ietys. Vyrauja ietys su įmoviniais ietigaliais, turinčiais karklo ir lauro lapo formos plunksnas. Degintiniuose kapuose rasta įtveriamųjų ietigalių.

3. Griautiniuose kapuose vyrai laidoti su kovos peiliais, padėtais skersai mirusiojo blauzdukaulių, degintiniuose kapuose vyrauja kalavijai ir kovos kirviai.

4. Palaidojimų, kuriuos galima būtų priskirti kariaunos nariams, išskirti negalime. Matyt, kariauną sudarė visi turtingesni ir turintys arba gebantys valdyti ginklų vyrai, arba kariaunos nariais galima įvardyti visus kremavimo papročiu palaidotus vyrus su ginklais. Jeigu darysime tokią prielaidą, tada apie kariaunos egzistavimą šioje bendruomenėje galima kalbėti tik nuo XIII a., t. y. taip datuojami degintiniai kapai.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Balodis, 1937 – Ievadam // Latviešu kultūra senatnē. Rīga, 1937.

Kazakevičius V., 1996 – IX–XIII a. baltų kalavijai. Vilnius, 1996.

Kazakevičius V., 1997 – On One Type of Baltic Sword of the Viking Period // Archaeologia Baltica. Vilnius, 1997. T. 2, p. 117–132.

Kazakevičius V., 1998 – Geležies amžiaus baltų genčių ginkluotė (habilitacinis darbas). Vilnius, 1998, 68 p.

Kazakevičius V., Malonaitis A., 2004 – Vertikalieji įsmeigti ginklai Lietuvos geležies amžiaus paminkluose // Istorija. Vilnius. 2004. T. LIX–LX, p. 3–21.

Radinš A., 1999 – Latgaļi. Rīga, 1999.

Tautavičius A., 1996 – Vidurinis geležies amžius Lietuvoje (V–IX a.). Vilnius, 1996.

Vaitkunskienė L., 1978 – Socialinės nelygybės atspindžiai žemaičių laidojimo paminkluose (Žasino kapinynas, Šilalės r.) (X–XI a.) // Lietuvos istorijos metraštis. 1977 metai. Vilnius, 1978, p. 23–35.

Vaškevičiūtė I., 1989 – Kuršių kapai žiemgalių kapinyne // Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai, A serija. Vilnius, 1989. T. 4(109), p. 55–67.

Vaškevičiūtė I., 2004a – Žiemgaliai V–XII amžiuje. Vilnius, 2004.

Vaškevičiūtė I., 2004b – Laidosenos ypatumai Vakarų Žiemgaloje (Pavirvytės kapinyno duomenimis) // Lietuvos archeologija. Vilnius. T. 26, p. 29–46.

Volkaitė-Kulikauskienė R., 2001 – Lietuva valstybės priešaušriu. Vilnius, 2001.

Žulkus V., Urbanavičius V., 1995 – Baltai ir skandinavai // Baltų archeologija. Vilnius, 1995, Nr. 4(7), p. 9–13.

Ванткунскене Л., 1987 – К вопросу о начале дружины в Литве // Задачи советской археологии в свете решений XXVII съезда КПСС. Тезисы докладов (Суздаль, 1987). Москва, 1987, с. 56–57.

Голубева Л. Ф., 1984 – Женщины-литейщицы (к истории женского ремесленного литья у финно-угров // Советская археология. Москва, 1984, № 4, с. 75–89.

Казакявичюс В., 1998 – Шлем из Павирвите-Гудай // История Руси-Украины (Историко-археологический збірник). Київ, 1998, с. 129–135.

Кулаков В. И., 1987 – Прусы на пороге средневековья // Задачи советской археологии в свете решений XXVII съезда КПСС. Тезисы докладов (Суздаль, 1987). Москва, 1987, с. 139–140.

WEAPONRY OF WARRIORS OF THE PAVIRVYTĖ COMMUNITY AND ITS REFLECTIONS IN BURIAL CUSTOMS

Ilona Vaškevičiūtė

Summary

This article deals with weapons used by men from the Pavirvytė community, as well as with related burial customs. The purpose of the article is to answer a question whether this community had its soldiery or only buried with weapons its ordinary sons of the soil who in case of necessity became warriors, as was customary in the preclass society.

The Semigallian men were buried with many weapons. From 58 men buried in the Pavirvytė cemetery, 41 man or 70% were buried armed. The most popular weapons were spears. 80% men were buried with them, while knives of battle and swords made 40% and axes of battle merely 10%. Most men were buried with one spear, and only 13 dead people were buried with two spears and 2 (graves 89, 117) with three spears. There was found a woman (grave 6) buried with a spear (Fig. 1). In three graves (graves 63, 65 and 117) the spears were stabbed into the grave pits.

In this cemetery, 71 spearhead was found. Most of them were socketed spearheads. In this cemetery they counted 63 (including 19 casual finds). Only 8 hafed spearheads were found. Flared spearheads made 90% all spearheads.

The flared spearheads are mostly shaped as a *willow leaf* and have no clear passing into nib and the nib is flat. Sometimes spearheads of this shape are very big, but the majority is of 25–27 cm. Their flares are 7–9 cm long, di-

ameter of 2.5 cm, nibs 2,5 cm wide (Fig. 2:1–3; 4:3; 6:2; 8:1, 2). They may be dated back to the 10th–12th centuries. In graves 27, 34, 63, 71, 81, 89, 117 the nibs of found flared spearheads have a clear passing into flares and sharp edges going through the middle of nib. They are from 16 to 37 cm (Fig. 2:3; 7:1,4).

The spearheads with nib shaped as *elongated rhomb* count 3 (grave 117(2), 145). The spearheads of this shape have clear edges and are large, 27.5–32 cm long (Fig. 3:1). They may be dated back to 11th–12th c.

The spearheads with nib shaped as *lanceolate* were found 2 (graves 4 and 22). They are big, 28 and 32.5 cm long, width of nib – 4 and 6 cm (Fig. 4:4). The Semigallians made and used spearheads with nib shaped as *lanceolate* leaf during the whole first millennium and the beginning of the second millennium. The socketed spearhead found in grave 65 has a clear passing from nib to flare (Fig. 5:4). The spearheads of such shape were used since the beginning of the 1st millennium to the 12th–13th c.

In grave 75 a *band* spearhead was found. It was 35 cm long, nib 4 cm wide. The flare of spearhead was without any ornament (Fig. 6:1). Such spearheads were made by local armourers and are dated back to the 8th–12th c.

The spearhead that was found in grave 23 had a *short*

narrow nib and a long flare. It was 18 cm long. The nib was flat, the spearhead dated back to the 10th c.

The hafed spearheads were found in graves 6, 27, 63, 65, 71, 81, two spearheads were casual finds. Some nibs of spearheads did not have any barbs (graves 7, 71), the others had. The spearhead without barbs from grave 6 had a narrow long nib and a clear edge going through the middle of nib. It is even 35 cm long and is dated back to 10th–11th c. The spearhead from grave 71 has a little wider, clearly tapering nib which sharply breaks at tang. The tang of spearhead ends by hook. It is 20 cm long, while the nib is 7 cm long and 2 cm wide. It was found in the cremation of the 11th–12th c. The spearheads with one barb are 24–28 cm long, the spearhead from grave 65 has a hooked end of tang end, while in the spearhead from grave 27 the tang is torqued at nib. They were found in the cremations of the 11th–12th c. The spearheads with two barbs, 27 cm long, were found as well in the grave of the 11th–12th c. (Fig. 7:3; 8:3; 5:5).

21 men were buried with knives of battle or swords, 13 of them with knives of battle and 8 with swords.

The knives of battle were used of two types: wide knives of battle – swords (grave 7, 10, 19, 20, 22 and two casual finds) and narrow long knives of battle (grave 18, 66, 76, 92, 93, 110). The knives of both shapes were laid on the dead across pelvis or thighs. The wide knives of battle – swords are from 30,5 to 51 cm long, 3–5 cm wide, with scale 10–8 cm long (Fig. 4:1, 2; 9). The graves may be dated back to the 10th–12th c.. The narrow long knives of battle were mostly found in sheaths. They were 34–53 cm long. The graves may be dated back to the 11th–12th c. (Fig. 10:3).

All swords were found in the cremations (graves 27, 65, 102, 111, 145 and 3 casual finds).

The swords from graves 27 and 145 are attributable to T-type. The sword from grave 27 is two-edged, with blade 82 cm long and 5,5 cm wide. The sword from grave 145 is single-bladed, its blade is 80 cm long and 3 cm wide, length of haft – 14 cm (Fig. 10:1,2; 3:2). Both are dated back to 11th c. The swords from grave 65 and the one found casually (kept with the National Museum as AR 510:13) are attributable to T¹-type. The sword from grave 65 is two-edged, the blade is 95 cm long and 4,7 cm wide (Fig. 5:2). The sword found casually is two-edged, with blade 92 cm long and 5,5 cm wide. This is the only sword of this type and has a lettering on the blade. The lettering is enciphered as “HGEROHRNSDERN”. Grave 65 is dated back to 12th–13th c.

The Y-type sword, the single one in this cemetery, was found in grave 111. It is two-edged, with blade 93 cm long, 6 cm wide and pommel sized 6 x 3 cm. Dated back to the end of the 10th c.

The sword from grave 102 is not fully preserved. The sword was two-edged, 93 cm long and was found half-bent.

The pommel of sword haft casually found in the territory of cemetery is attributable to the T-Z – type sword.

Only 4 dead persons were buried with axes of battle (grave 63, 71, 81, 102). All graves are cremations and grave 63 is a cenotaph. The found axes are head axes with edges widened towards the helve. Such axes are attributable to sub-type 2 of type 4 of axes of battle. The axes of battle found in this cemetery are from 10,5 cm to 21 cm. The width of blade is from 6 cm to 12 cm (Fig. 7:6, 7). The axes of battle are dated back to the 11th–13th c..

Now when we have discussed the weaponry of men-warriors, we shall compare these male graves with male graves without any weapons. Among the men buried with weapons, the graves of medium richness dominate where the number of burial items ranges from 5 to 8 (Table 1). This group also contains very rich graves where the number of burial items ranges from 9 to 19 (Table 3). In the group of men buried without any weapons the number of burial items is much smaller (Table 2). The graves with 2–3 burial items prevail, while those containing 4–6 items are attributable to “rich” graves (Table 4).

The presence or absence of one burial item – the necklet – speaks about a man’s certain position in the society of those times. In the group of men buried without weapons only one dead was buried with necklet. In the group of men buried with weapons 5 burials with necklet were found. These graves contain other burial items as well. Only one man of this group (grave 111) was buried without necklet regardless of even 19 burial items including a sword.

The most often found ornaments are penannular brooches. Only in some graves the men had some brooches each, and grave 111 had even nine. The brooches are numerous both in graves of the 1st group and the 2nd group. But only men-warriors wore bracelets. Another rather frequent burial item, in particular in the graves of the 2nd group is leather belts. Very ornate belts were found in two graves only, grave 22 and 2. One grave belongs to the 1st group, the other to the 2nd group.

Thus, the men buried with weapons in the Pavirvytė cemetery are more numerous. The graves of the latter are richer in other burial items as well. The spears dominate among the weapons held by the dead. In the skeleton graves men were buried with knives of battle laid across the shinbones of the dead. In the cremations swords and axes of battle prevail. We were not able to distinguish the burials attributable to the members of soldiery. Most likely, “the soldiery” was made of all richer men or men having weapons. Or we can regard all men cremated with weapons as members of “soldiery”. If we take the latter assumption, then it is possible to speak about existence of soldiery in this community only since the 13th century, i.e. the dating of cremations.

LIST OF ILLUSTRATIONS

Fig. 1. Grave 6.

Fig. 2. Burial items of grave 89. 1–3 – flared spearheads with nibs shaped as a willow leaf 89, 4 – bracelet, 5 – stranded necklet with looped ends, 6 – belt buckle with binding.

Fig. 3. Burial items from grave 145: 1 – flared spearhead with nib shaped as an elongated rhomb, 2 – single-bladed sword, 3–4 – bracelets with animal-like ends, 5–7 – penannular brooches with poppy-like ends.

Fig. 4. Burial items of graves 10 and 19. 1 – wide knife of battle – sword from grave 10, 2 – wide knife of battle – sword from grave 19, 3 – flared spearhead with nib shaped as a willow leaf from grave 19, 4 – flared spearhead shaped as a laurel leaf from grave 4, 5 – horseshoe shaped brooch from grave 10.

Fig. 5. Burial items from grave 65: 1 – helmet, 2 – sword, 3 – cross-like pins, 4 – flared spearhead shaped as a laurel leaf, 5 – tanged spearhead with barb, 6 – penannular brooch with square ends, 7 – small knife, 8 – pinch bar.

Fig. 6. Burial items from grave 75: 1 – flared band spearhead, 2 – flared spearhead with nib shaped as a willow leaf, 3 – binding for drinking horn.

Fig. 7. Burial items of graves 71 and 81. 1 – flared spearhead with nib shaped as a willow leaf from grave 71, 2 – tanged spearhead with barbs from grave 81, 3 – tanged spearhead from grave 71, 4 – flared spearhead with nib shaped as a willow leaf from grave 81, 5 – axe from grave 81, 6 – axe from grave 71, 7 – small knife from grave 71.

Fig. 8. Burial items of graves 1, 11 and 27. 1 – flared spearhead shaped as a willow leaf from grave 1, 2 – flared spearhead shaped as a willow leaf from grave 11, 3 – tanged spearhead with barb from grave 27, 4–6 – horseshoe-shaped brooches from graves 1, 27, 11.

Fig. 9. Grave 22.

Fig. 10. Swords and knife of battle. 1 – sword from grave 27, 2 – sword from grave 145, 3 – narrow long knife of battle from grave 18.

LIST OF TABLES

Table 1. Burial items of men buried with weapons.

Table 2. Burial items of men buried without weapons.

Table 3. Number of burial items in the male graves with weapons.

Table 4. Number of burial items in the male graves without weapons.